

AgEcon SEARCH
RESEARCH IN AGRICULTURAL & APPLIED ECONOMICS

The World's Largest Open Access Agricultural & Applied Economics Digital Library

This document is discoverable and free to researchers across the globe due to the work of AgEcon Search.

Help ensure our sustainability.

Give to AgEcon Search

AgEcon Search

<http://ageconsearch.umn.edu>

aesearch@umn.edu

*Papers downloaded from **AgEcon Search** may be used for non-commercial purposes and personal study only. No other use, including posting to another Internet site, is permitted without permission from the copyright owner (not AgEcon Search), or as allowed under the provisions of Fair Use, U.S. Copyright Act, Title 17 U.S.C.*

TURIZAM U FUNKCIJI STRUKTURNOG PRILAGOĐAVANJA PRIVREDE SRBIJE

Rezime

Promene koje se odigravaju u svetskoj privredi, aktuelizovale su značaj tercijalnih delatnosti, a naročito turizma. Stvaranje uslova za dalji razvoj turizma u funkciji je njegovih pozitivnih efekata na privredni i društveni razvoj Srbije. U procesu transformacije i strukturnog prilagođavanja, povećanje izvoza je jedan od najvažnijih ciljeva, a doprinos turizma povećanju izvoza može biti veći u narednom, u odnosu na prethodni period.

Ključne reči: turizam, tranzicija, privredni razvoj.

TOURISM IN THE FUNCTION OF STRUCTURAL ADAPTATION OF SERBIAN ECONOMY

Abstract

Changes that are taking place in the world economy, have actualized the importance of tercial activities, especially tourism. Making conditions for further development is in the function of its positive effects on economic and social development of Serbia. In the process of transformation and structural adaptation of Serbian economy, the increase of export is one of the most important aims, and the contribution of tourism can be higher in relation to the previous period.

Key words: Tourism, Structural adaptation, Economic development

Uvodne napomene

1. Proces transformacije i strukturnog prilagođavanja privrede zemalja Istočne i Centralne Evrope započeo je osamdesetih godina prošlog veka i predstavlja svojevrsno „hvatanje koraka“ sa razvijenim zapadno-evropskim privredama, ali na niskom nivou privrednog razvoja [6, str. 348].

2. U svim zemljama Istočne i Centralne Evrope, turizam je odigrao značajnu ulogu tokom procesa transformacije i strukturnog prilagođavanja privrede. Naime, turizam je doprineo izgradnji konkurentne i otvorene ekonomije, uravnoteženju platnog bilansa, otvaranju novih radnih mesta, koja su angažovala viškove zaposlenih tokom strukturnih promena u industriji. Osim toga, turizam je, skoro u svim zemljama Istočne i Centralne Evrope, bio jedna od najatraktivnijih oblasti za direktna strana ulaganja.

3. Koristeći pozitivne primere zemalja koje su u tom procesu, Srbija može da izbegne određene greške i brže prevaziđe određene prepreke. Neophodno je da koristi iskustva pomenutih zemalja, tretirajući turizam kao sredstvo privrednog rasta i razvoja zemlje.

1. Razvoj turističke privrede u funkciji ekonomskog oporavka

1. Tokom nekoliko poslednjih decenija turizam, prema svim relevantnim pokazateljima, beleži ekspanziju u međunarodnim razmerama. Ovakve tendencije, prema mnogim predviđanjima, biće nastavljene i u narednim godinama. Na taj način, međunarodni turizam se potvrđuje kao značajano područje ukupnog privrednog razvoja i bitan faktor u svetskoj ekonomskoj razmeni. Naime, u savremenim uslovima učešće turizma u društvenom bruto proizvodu sveta je oko 10%, posredstvom turizma se realizuje preko 6% vrednosti ukupnog izvoza u svetu i oko 30% svetske trgovine uslugama. Prema podacima Svetske turističke organizacije, turizam je na četvrtom mestu po učešću u međunarodnom prometu roba i usluga, iza prometa nafte i naftnih derivata, proizvoda hemijske industrije i automobila [12].

Prema predviđanjima World Tourism Organization, broj od 846 miliona turista u 2006. godini, povećaće se na milijardu 2010. godine, odnosno 1,6 milijardi turista 2020. godine [12]. Turizam, dakle, ima budućnost; njegovo je tržište slobodno, zajedničko za sve turističke zemlje sveta, gde globalizacija dolazi do punog izražaja.

Proces globalizacije je izmenio svetsku turističku mapu. Za samo dve decenije, istočno-evropske zemlje i zemlje u razvoju su zahvatile trećinu međunarodnog turističkog tržišta [10]. Turizam je privredna delatnost koja će ovim zemljama pomoći da lakše rešavaju problem nezaposlenosti i siromaštva i to tako što će njihove potencijale (prirodne lepote i kulturnu baštinu) učiniti profitabilnim.

Analizirajući uticaj koji turizam vrši putem platnog bilansa na brži razvoj nerazvijenih zemalja, Francuz Baudin Louis je rekao: »Kretanje ljudi rešilo je probleme koji se nisu mogli na adekvatan rešiti kroz kretanje roba« [2, str. 29]. Na osnovu ovog stava možemo zaključiti da turizam omogućuje ravnopravnije uključivanje manje razvijenih zemalja u međunarodne ekonomske odnose, što inače nije slučaj kada je u pitanju međunarodna trgovina robom.

2. Turizam i proces transformacije privrede se nalaze u odnosima simbioze. Na jednoj strani, promene u turizmu su uslovljene jakim dometom ekonomske, društvene i političke transformacije u Centralnoj i Istočnoj Evropi. Na drugoj strani, razvoj tur-

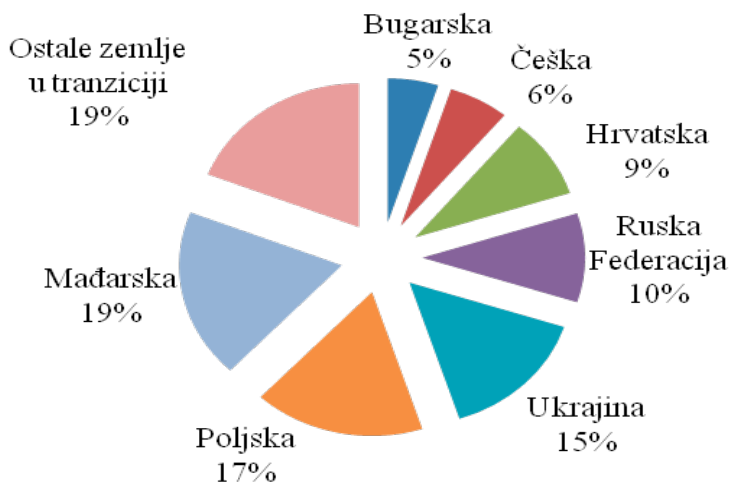
izma doprinosi uspešnom sprovođenju procesa transformacije i u tom procesu, u nekim od pomenutih zemalja, došlo je do stvaranja novih oblika međunarodnih turističkih kretanja. Značajne promene u ovim zemljama privukle su turiste iz Zapadne Evrope. Na primer, do 1991. godine u Bugarskoj preovladavali su turisti iz istočnoevropskih zemalja, dok danas dominiraju turisti iz Zapadne Evrope, pre svega iz Nemačke i Velike Britanije [4, str. 231]. Nastale su i promene u međunarodnim turističkim kretanjima između nekadašnjih zemalja Istočnog bloka. Organizovani godišnji odmori u ovim zemljama su se transformisali u značajna kretanja turista u cilju kupovine i trgovine. Navedena kretanja nastala su usled razlika u ceni, kvalitetu i kvantitetu ponuđenih dobara, kao posledice neujednačene brzine i oblika strukturnog prilagođavanja privrede.

Za brži razvoj inostranog turizma, najpovoljnije uslove imaju zemlje čije se privrede nalaze u procesu transformacije. Razvoj turizma u ovim zemljama se rukovodi efektima deviznog prihoda od turizma, budući da one nemaju potrebu za velikim uvozom dobara u cilju zadovoljenja potreba turista. Zarade radnika u turizmu u ovim zemljama su znatno niže od zarada radnika u razvijenim zemljama, pa im troškovi radne snage omogućavaju da se povoljno pozicioniraju na međunarodnom tržištu nudeći niže cene u kombinaciji sa prihvatljivim kapacitetom. Turisti mogu imati koristi od nižih cena, a investitori od visokog „povraćaja na investicije“. Na primer, Bugarska stiće sve veću afirmaciju na međunarodnom turističkom tržištu kao privlačna destinacija, sa vrlo pristupačnim cenama turističkih usluga. Zahvaljujući društvenim i privrednim promenama, povećanom investiranju u saobraćajnu infrastrukturu i turističke kapacitete, kao i kvalitetnijem i organizovanijem promotivnom nastupu na međunarodnom tržištu, konstantno se povećava broj turista koji je posećuju [4, str. 231].

U 2003. godini zemlje Istočne i Centralne Evrope posetilo je oko 82 miliona turista, što je za 5% više u odnosu na 2002. godinu. Njihovo učešće u međunarodnom turizmu u svetu je 12%, a u Evropi 20% [12].

Slika 1. Turistički promet zemlja u tranziciji

Zemlje u tranziciji: 7 glavnih destinacija=80% učešća

Izvor: www.unwto.org.

Navedeni rezultati uključuju Mađarsku, Poljsku, Ukrajinu, Rusku Federaciju, Hrvatsku i Češku koje čine 80% od ukupnog međunarodnog turizma zemalja Istočne i Centralne Evrope. Najveće učešće ima Mađarska (19% od ukupne međunarodne posete pomenutim zemljama).

3. Pošto su imale formiranu bazu za razvoj kvalitetnog turizma, pretežno zasnovanog na gradskim celinama, uključivanjem u evropske asocijacije, udruženja i organizacije, zemlje Istočne i Centralne Evrope pokušavaju da nađu svoje mesto kao razvojni turistički klasteri evropskog turizma, razvijajući oblike turizma kao što su banjski i zdravstveni turizam. Tu posebno prednjači Mađarska [6, str. 436], koja je 2001. godine usvojila strategiju privrednog oživljavanja nazvanu Sečenji plan¹, sa ciljem da usmerenim javnim ulaganjima stimuliše ekonomski razvoj. Ovim planom je banjskom i zdravstvenom turizmu bilo namenjeno dve trećine raspoloživih fondova zbog njihovog stateškog značaja [10, str.30].

Vlada Mađarske je investirala 360-370 miliona dolara u 74 projekta različite veličine i kapaciteta, stvarajući oko 2.750 novih radnih mesta, a indirektnim ekonomskim uticajem na druge sektore, otvoreno je ukupno 9.000 novih radnih mesta. Oko 80% banjskih centara je podnelo kvalitetne tendere i dobilo finansijsku podršku iz Sečenji plana [10, str.32].

Tabela 1. Glavni ekonomski pokazatelji turizma (u %)

	Svet		EU		Mađarska	
	1998	2002	1998	2002	1998	2002
GDP (direktan)	4.0	3.7	4.4	4.2	6.0	4.9
GDP (indirektan)	10.7	10.2	11.8	11.5	11.5	10.3
Zaposlenje (direktno)	2.9	2.7	4.7	4.5	5.6	6.2
Zaposlenje (indirektno)	7.8	7.6	12.9	12.6	12.2	10.0
Troškovi vlade	3.8	3.9	3.2	3.2	4.9	5.1
Kapitalne investicije	9.3	9.5	9.7	10.4	6.9	6.9

Izvor: www.unwto.org.

Direktna uloga turizma u privredi Mađarske, u smislu doprinosa rastu GDP-a i na osnovu proporcije broja zaposlenih, veća je nego u svetu ili Evropskoj uniji. U 2002. godini, prema podacima WTTC, turistički sektor je obezbeđivao 4,9% GDP-a Mađarske, a 6,2% zaposlenih (241,8 hiljada ljudi) radilo je u turizmu. Uzimajući u obzir multiplikativni efekat, u 2002. godini turizam je učestvovao sa 10,3% GDP-a Mađarske i sa 390,1 hiljada radnih mesta (10% zaposlenih).

2. Efekti razvoja turizma u Srbiji

1. Srbija je zemlja sa izuzetnim prirodnim bogatstvima, bogatom istorijom i istaknutom kulturom i umetnošću. Ima izuzetan geografski položaj jer se nalazi na raskršću između istoka i zapada, severa i juga Evrope, pored regiona sa najvećom turističkom tražnjom na svetu. Međutim, iako postoje povoljni uslovi za razvoj turizma, stepen valorizacije turističkih potencijala i dostignuti nivo razvoja turizma zaostaje po svim pokazateljima.

Srbija je imala najbolju startnu poziciju u početnom periodu transformacionog procesa, ali sticajem okolnosti našla se na samom začelju kada je u pitanju dinamika ovog

¹ Vidi detaljnije: www.minttu.sr.gov.zu/pdf/turističkipregled02.pdf.

procesa. Nijedna zemlja u procesu transformacije privrede nije pretrpela toliko žestok uticaj okruženja kao što je bio slučaj sa Srbijom. Refleksija tog uticaja odrazila se na njen privredni razvoj. U prethodnoj deceniji, turizam kao privredna delatnost, delio je sudbinu ukupne društveno-ekonomske stagnacije i recesije.

Tabela 2. Turistički promet u Srbiji (u hiljadama)

Godina	Broj turista			Ostvarena noćenja		
	domaći	strani	ukupno	domaći	strani	ukupno
1955	988	59,5	1,048	2,805	175	2,980
1965	2,174	477	2,651	6,844	1,303	8,147
1975	3,778	1,126	4,904	13,328	3,631	16,958
1985	4,762	1,225	5,987	19,530	4,881	24,411
1989	3,217	941	4,158	10,384	1,515	11,899
1995	2,829	228	3,057	11,535	805	12,340
2000	2,376	239	2,615	10,008	865	10,873
2001	1,887	242	2,199	6,603	592	7,195
2002	1,898	312	2,210	6,469	738	7,207
2003	1,658	339	1,998	5,892	791	7,207
2004	1,580	392	1,972	5,791	851	6,642
2005	1,536	453	1,989	5,507	992	6,499
2006	1,537	469	2,007	5,577	1,015	6,592
2007	1,611	696	2,307	5,853	1,476	7,329

Izvor: Statistički godišnjak Jugoslavije, Savremena administracija Beograd, 2001, str.334 i www.tourism-organisation

Negativne tendencije u razvoju turizma u prethodnoj deceniji ispoljene su preko:

- smanjenja broja turista (domaćih i stranih) i broja njihovih noćenja,
- drastičnog pada deviznog prihoda od turizma,
- nepostojanja investicionih aktivnosti u turizmu,
- smanjenja značaja ove privredne delatnosti za privredni razvoj,
- niskog stepena iskorišćenja smeštajnih kapaciteta,
- nemotivisanosti zaposlenih kao posledica niskih zarada.

Ostvareni turistički promet Srbije (broj turista) u 2000. godini bio je manji za 37% u odnosu na ostvareni promet u 1989. godini, dok je inostrani promet bio manji za 75%. Raspoloživi podaci nam ukazuju da je turistički promet imao tendenciju rasta u periodu od 2000. do 2002. godine, dok je u 2003. i 2004. godini zabeležio izvestan pad, koji je delimično zaustavljen 2005. godine. U 2006. godini broj turista je povećan za 1% u odnosu na 2005. godinu, a 2007. godine ovaj broj se povećao za čak 15% u odnosu na prethodnu godinu. Navedeni podaci ukazuju da je turizam u Srbiji nedovoljno razvijen, odnosno da zaostaje za stvarnim mogućnostima.

Dosadašnji razvoj turizma u Srbiji potvrđuje da isti zavisi od njenog privrednog i društvenog razvoja, ali i da su efekti turizma višestruki i da su utkani u privredni i društveni razvoj. Turizam je delatnost od izuzetnog značaja za dalji ukupni privredni razvoj Srbije, odnosno od posebnog je značaja za razvoj gotovo svih privrednih delatnosti i grana [2, str.

285]. U funkciji ekonomskog razvoja Srbije neophodno je podsticajnim merama stvoriti uslove za veću turističku valorizaciju prirodnih, geografskih, kulturno-istorijskih i drugih pogodnosti odnosno uslova za razvoj, koji nisu u dovoljnoj meri iskorišćeni.

2. Da bi uspešno razvila turizam, neophodno je da Srbija jasno formuliše strategiju razvoja, da kreira povoljno okruženje za privlačenje investicija u turizam i da omogući saradnju između javnih institucija i između javnog i privatnog sektora. Ključni ciljevi naše turističke razvojne politike i strategije razvoja turizma u budućnosti trebalo bi da budu:

- povećanje učešća turizma u BDP,
- povećanje turističkog prometa i deviznog prihoda od turizma,
- smanjenje nezaposlenosti i siromaštva putem razvoja turizma,
- utvrđivanje i razvoj novih oblika turizma za prioritetne tržišne segmente.

Zahvaljujući navedenim pogodnostima, Srbija ima povoljne uslove za razvoj onih oblika turizma (banjski, planinski, kulturni, tranzitni itd.) za kojima će u budućem periodu postojati najveća turistička tražnja. Prioritetni tržišni segmenti mogu biti: kongresisti, učesnici raznih sportskih, kulturnih i drugih manifestacija, oni koji preferiraju korišćenje planinskih centara, banjskih centara, zatim lovci, ribolovci, tranziteri, segment mladih i penzionera i drugi [2, str. 292].

Zaključak

Skoro u svim zemljama Istočne i Centralne Evrope turizam je odigrao značajnu ulogu tokom procesa transformacije i strukturnog prilagođavanja privrede. Takav je slučaj bio posebno u Mađarskoj, gde je turizam doprineo izgradnji konkurentne i otvorene ekonomije, uravnoteženju platnog bilansa, otvaranju novih radnih mesta koji su angažovali viškove zaposlenih tokom strukturnih promena u industriji. Poslednje, ali ne i manje značajno, skoro u svim zemljama Istočne i Centralne Evrope turizam je bio jedna od najatraktivnijih oblasti za direktna strana ulaganja.

Koristeći pozitivne primere zemalja koje su u procesu transformacije, Srbija može da izbegne određene greške i da brže prevaziđe prepreke. Neophodno je da iskoristi iskustva pomenutih zemalja, sagledavajući turizam kao sredstvo privrednog rasta i razvoja zemlje.

LITERATURA

1. Biederman P., Lai J, Laitamaki J, Messerli H, Nyheim P, Plog S, Travel and Tourism: an industry primer, Prentice Hall, 2007.
2. Clement G., The Future of Tourism in Pacific and Far East, Washington, 1961.
3. Čerović S., Turizam u funkciji ekonomskog oporavka privrede Srbije, Regionalni razvoj i demografski tokovi Balkanskih zemalja, Ekonomski fakultet, Niš, jul 2002.
4. Dobrica J., Ivanović V., Turističke regije sveta, Ton PLUS, Novi Beograd, 2008.
5. Milenković S., Prednosti i nedostaci evropskih turističkih integracija, Ekonomske teme br. 1-2, Niš, 2005.
6. Milenković, S. Globalizacija svetskog turizma i proces tranzicije, Ekonomske teme br. 1-2, Ekonomski fakultet, Niš, 2001.

7. Miletić D., Turizam – faktor unapređenja konkurentnosti Srbije, Regionalni razvoj i demografski tokovi Balkanskih zemalja, Ekonomski fakultet, Niš, 2007.
8. Statistički godišnjak Jugoslavije, Savremena administracija Beograd, 2001
9. Unković, S. Ekonomika turizma, Savremena administracija, Beograd, 2001.
10. www.minttu.sr.gov.zu/pdf/turističkipregled02.pdf
11. www.minttu.sr.gov.zu/pdf/turističkipregled_specijal.pdf
12. www.unwto.org.